

Brutal nedslaktning Maleri av massakren i Amritsar 13. april 1919. Ukjent kunstner. Foto: AKG IMAGES/NTB SCANPIX

Juvelen i asken.

Akkurat når britene så sårt trenger et knippe nasjonale myter å klamre seg til, blir deres selvbilde tilført ytterligere slag.

Det blir stadig vanskeligere for dem å hevde at imperietiden brakte noe godt med seg for andre enn dem selv, og særlig i India er protestene mot den europeiske selvrettferdigheten blitt stadig mer høyrøstede.

Dronningbesøk uten unnskyldning Den britisk-indiske hæren viste seg fra sin mest brutale side under Amritsar-massakren den 13. april 1919, da over tusen mennesker (offisielt: 379) ble meid ned av britiske tropper under kommando av oberst Reginald Dyer (t.v.). Mange briter hyllet innledningsvis Dyer for hans fasthet, mens den manglende etterforskningen ble til salt i et allerede betent sår for opinionen i Britisk India. Dronning Elizabeth og prins Philip besøkte minnesmerket for massakren i sikhenes hellige by Amritsar 14. oktober 1997, der de på sokkelesten la ned blomster på åstedet for drapene for snart 100 år siden. Men noen unnskyldning kom ikke. Foto: AFP/NTB SCANPIX

FREDRIK GIERTSEN
Litteraturviter og skribent

En landsfader i fangenskap. En av de mest fascinerende sammenfatninger av verdenshistorien jeg har lest, er de fire bindene som Jawaharlal Nehru (bildet) forfattet i årene 1930–33, mens han satt i britisk fangenskap. De består av 193 brev rettet til hans lille datter Indira Gandhi, som senere selv skulle bli en sterk leder av den indiske nasjonen. Brevene var ment å ha en oppdragende effekt på henne, og som et av de første eksempler på historiografi med et ikke-vestlig utgangspunkt, er det først og fremst et bilde av et Vesten på kanten av stupet han tegner opp.

For etter å ha holdt seg oppe i flere århundrer ved hjelp av slaveri og brutal utbytting av kolonier, befant Europa og USA seg med ett i en dyp økonomisk og politisk krise. De store imperiene knaket i sammenføyningene: Den møysommelige oppbygningen etter første verdenskrig var blitt avbrutt av krakket i 1929, samtidig som konturene av en ny selvutslettende krig kunne øynes i horisonten.

Nehru ante at hans fangevoktere snart skulle bli tvunget til å stikke halen mellom beina, og det skulle han få rett i, for britene måtte gi slipp på sitt elskede Raj to år etter fredsutbruddet. Men India skulle snart få sitt å stri med på egen hånd, for mens Nehru drømte om et India for alle, så ville Muhammad Ali Jinnah ha et hjemland for muslimene. Det fikk han også, og i og med *The Partition* ble subkontinentet delt i to – i India og Pakistan – i samme øyeblikk som britene forsvant.

Dette førte til en umiddelbar katastrofe, da opp mot 14 millioner mennesker som ønsket å befinne seg på den «rette» siden av de nye landegrensene pakket tingene sine og dro, og flere hundre tusen mistet livet i det påfølgende kaoset som er kalt historiens største folkeforflytning.

Den upraktiske pakistanske statsdannelsen, med Vest- og Øst-Pakistan (dagens Bangladesh) beliggende et par tusen kilometer fra hverandre, skulle kun vare frem til en krig skilte dem ad i 1971.

Splitt og hersk. I sin polemiske bok «Inglorious Empire» går den indiske politikeren og FN-diplomaten Shashi Tharoor hardt ut mot britenes egen oppfatning av motivene for og virkningene av deres tilstedeværelse i India. Han peker på at Jinnah og muslimene ble favorisert gjennom strategien med «Divide and rule», noe som førte til en økning i den sekterske tankegangen som i sin tur var den direkte årsaken til *The Partition*.

Den indiske politikeren Shashi Tharoor går hardt ut mot britenes egen oppfatning av motivene for og virkningene av deres tilstedeværelse i India.

..... fakta

Koh-i-Noor.

/ Koh-i-Noor er verdens mest kjente diamant, men den er langt fra den største (anslått som nr. 90 på listen). Den er i den britiske kongefamiliens eie og pryder kronen (bildet t.v.) som ble laget til den nå avdøde dronningmoren. Kronen beskes hvert år av millioner av besøkende i Tower of London.

/ Diamanten har bak seg en lang historisk ferd gjennom Asia, og både iranske, pakistanske, afghanske og indiske myndigheter krever den tilbake med jevne mellomrom. Men britene mener deres eiendomsrett ble fastslått i fredsavtalen i Lahore i 1846, og står fast på at den tilhører dem fordi den nå er i deres besittelse.

I 1940 sa Churchill, som mente inderne var «et bestialsk folkeslag med en bestialsk [beastly] religion», at **britenes nærvær ville være nødvendig i ytterligere tusen år.**

Churchill i India Winston Churchill (1874–1965) før en polokamp under et besøk i India rundt 1900. Til høyre ser vi ham under en tale i London 4. august 1947. Foto: HULTON ARCHIVE/GETTY IMAGES

Lynsjing I forkant av Amritsar-massakeren i april 1919 ble en kvinnelig britisk misjonær angrepet av indiske overfallsmenn i en bakgate i en by i Punjab, men hun ble reddet i skjul av indiske hjelpere. Som reaksjon igangsatte oberst Reginald Dyer lynsjing av mistenkte unge indiske menn, på stedet der misjonæren ble overfalt. Foto: TOPFOTO/NTB SCANPIX

Skiftende stemning Pakistanske passasjerer kaster roseblader over indiske grensevakter i det Samjhautta Express, en togrute mellom India og Pakistan, entrer India nær Attari togstasjon i 2004. Strekningen hadde da vært stengt i to år, mens de to atommaktene hadde vært på randen av krig. Foto: AMAN SHARMA, AP/NTB SCANPIX

Juvelen i asken.

» I boken hevdes det også at britene må bære ansvaret for at inntil 35 millioner indere mistet livet i sultkatastrofer og forskjellige epidemier i løpet av deres knappe 200 år lange tilstedeværelse og nær 100 år lange regjeringstid, ved at de bevisst ignorerte den nøden som hersket i krisetider og bare fortsatte å skipe indiskproduserte matvarer til lagrene hjemme på De britiske øyer, der de fikk høyere fortjeneste.

Dette er bare noen i en rekke uheldige utslag av den imperiale politikken Tharoor trekker frem for å vise at britenes ærend fra først til sist hadde vært å berike seg selv, og at all retorikk om den siviliserende oppgaven de hadde tatt på seg overfor lokalbefolkningen, var en blanding av hvitvasking og ren rasisme.

Imperialismens konsekvenser. Starten på britenes dominans over subkontinentet dateres gjerne til 1757, da lykkejegeren Robert Clive sørget for seier mot nawaben av Bengal i slaget ved Plassey. I det påfølgende hundreåret var det et handelskompani, the East India Company, som takket være militær fremgang regjerte over et stadig større område på vegne av de forskjellige regentene i Storbritannia.

I 1858 overtok så staten det formelle ansvaret for kolonien (*The British Raj*) etter det store Sepoy-opprøret året før. I 1940 sa Churchill, som mente inderne var «et bestialsk folkeslag med en bestialsk [beastly] religion», at britenes nærvær ville være nødvendig i ytterligere tusen år. Men allerede syv år senere var det altså slutt. Churchill hadde personlig tatt beslutningen om å omdirigere enorme mengder jordbruksprodukter til Europa under den siste hungersnøden i Bengal 1943–44, noe som kostet minst tre millioner menneskeliv. Til alt overmål forsøkte han å legge skylden på ofrene, fordi de med hans ord «formerte seg som kaniner».

Ifølge Tharoor hadde India vært et av verdens rikeste land da britene kom. I år 1600 lød britenes bidrag til verdens samlede BNP på fattige 1,8 prosent, mens indernes lå på 23, og i 1750 sto India sammen med Kina for tre fjerdedeler av verdens industriproduksjon. I 1940 hadde kolonimaktens andel av den globale BNP vokst til 10 prosent, mens the British Raj da var blitt solid plassert i kategorien «den tredje verden».

Tharoor skriver: «Britene etterlot seg et samfunn nesten blottet for industri, der 90 prosent levde under det vi i dag ville kalle fattigdomsgrensen, der [kun] 16 prosent kunne lese og skrive, og med en forventet levealder på 27 år. I dag er andelen med lese- og skriveferdigheter oppe i 72 prosent, folk lever i snitt til de er 70, og 280 millioner mennesker er blitt trukket opp av fattigdommen bare i inneværende århundre.»

I løpet av de første knappe femti årene etter selvstendigheten hadde inderne skaffet elektrisitet til 320 ganger så mange landsbyer som britene hadde klart på tilsvarende tid før 1947. Dette illustrerer med all tydelighet at britenes investeringslyst var lik null, og at spredning av «sivilisasjon» ikke var noe virkelig mål.

Spørsmålet om sivilisasjon. En av britenes unnskyldninger for å tilrane seg matvarer dyrket på annen manns jord, var viktigheten av å styrke beredskapen etter at Nazi-Tyskland

invaderte Polen i 1939. Men det er ikke til å komme fra at de selv på det tidspunktet gjorde akkurat det samme mot India som de beskyldte tyskerne for å gjøre. At mange land – Norge inkludert – har svært mye å takke Storbritannia og Churchill for når det gjelder beskyttelse av vår uavhengighet, er like utvilsomt som at det for de fleste tidligere koloniene del er stikk motsatt.

I dag er India kjent som verdens største demokrati, men det skal veldig mye anglofili til for å hevde at dette er en arv etter britene. Noen myter er mer seigglivede enn andre, og de vanligste suksesshistoriene imperiets nostalgikere liker å fremheve, er «rule of law», et moderne transportsystem (særlig tog) og et allment utdanningsystem basert på det engelske språk. Men britene selv praktiserte aldri likhet for loven på bortebane, toglinjene de anla var skreddersydd for å uttransportere råvarer til deres hjemlige industri, og andelen engelskspråklige indere var aldri høyere enn 30 prosent.

Korrektiv. Shashi Tharoor viser til hvor lav bevisstheten om alt dette er i Storbritannia, der temaet nærmest overses i skoleverket. Det er lett å forstå bitterheten en kosmopolitisk inder kan føle i møte med briter som med den største selvfølgelighet tar det meste som fungerer i hans hjemland, til inntekt for seg selv, mens utfordringene den indiske nasjon nå basker med, gjerne blir avfeid med arroganse eller forakt.

Tharoor, som jo ser hendelsene i ettertidens klare lys, inntar på sett og vis en posisjon mellom Nehru, som spådde Vestens fall, og Churchill, som ikke kunne se for seg et uavhengig India. Ulikt Nehru og Churchill er Tharoor ingen visjonær, for hans oppmerksomhet er kun rettet mot fortiden.

Men hans syn på imperiet er uansett et etterlenget korrektiv.

I løpet av de første knappe femti årene etter selvstendigheten hadde **inderne skaffet elektrisitet til 320 ganger så mange landsbyer som britene hadde klart på tilsvarende tid før 1947.**

Indisk fremgang Arbeidere drar elektriske kabler under en vei i Ahmedabad i februar i år. Nederst: Luksustoget Tejas Express, som går mellom Mumbai og Goa, hadde sin jomfrutur 22. mai.

Foto: REUTERS OG AFP/NTB SCANPIX

Litteratur: Shashi Tharoor: «Inglorious Empire – What the British Did to India» (Hurst and Company, London 2016) 249 sider

Britene selv praktiserte aldri likhet for loven på bortebane, **toglinjene de anla var skreddersydd for å uttransportere råvarer til deres hjemlige industri, og andelen engelskspråklige indere var aldri høyere enn 30 prosent.**